

پوختەى توێژینه‌وهى ژماره (٢) له پرۆژهى: چاره‌نووسى كهركوك له نيوان ههولير و به‌غداد

توێژه‌ران:

پ. ی. د. ئومید رفیق فتاح
پ. ی. د. عابد خالد رسول
م. د. زمكان علی سلیم
م. د. جلال حسن مصطفی
م. ی. ههردی مهدی میکه

پرۆژهى هاوبه‌شى (سه‌نته‌رى لیکۆلینه‌وهى ئاینده‌ی) و (سه‌نته‌رى لیکۆلینه‌وهى یاسایى و سیاسى له کۆلیژی یاسا و پامیاری - زانکۆی سلیمانی)

سلیمانی

تشرینی دووهم / ٢٠١٧

www.centerfs.org

پیشنیارکارون.

ئەنجامە گشتیەکانی راپۆرتی دووھمی پرۆژەکە:

۱- لەبەر فرەزەھەندی کێشەکانی کەرکوک و پێکھاتەکانی تا ئیستا ئەو چارەسەرانی بۆ ئەم کێشە وەک بەشیک لە کێشەکانی ناوچە جیناکۆکەکان لە نیوان حکومەتی عێراق و حکومەتی هەریمی کوردستاندا دانراون نەیانئەتوانیوە چارەسەریکی واقعی و گونجاوین و جێی رەزامەندی پێکھاتە سەرەکیەکانی کەرکوک بن، بەتایبەت ئەو ئامراز و ھەنگاوانی کە لە مادە ۱۴۰ ی دەستوری فیدرالییدا تەبەنیکاراوە، لەبەرئەوە ئەم ھەنگاوانە نەک تەنھا بەشیکێکی کەمی لێ جێبەجێکاراوە بەڵکو ھاوکات تەنھا چەند رەھەندیکی کەمی کێشەکانی کەرکوک چارەسەر دەکات.

۲- کورد لەو ماوەیدا کە لە کەرکوکدا بالادەستی ئەمەنی و ئیداری ھەبوو نەک ھەر خەمسارد و کەمتەرخەم بوو لە ھەنگاوانان بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان، بەڵکو ھیچ بەرچاوری و پرۆژە و پلانیکی ستراتیژی ئەوتۆشی نەبوو بۆ چۆنییەتی مامەڵەکردنی لەگەڵ ئاینەکانی کەرکوک لە عێراقدا بەگشتی و ئاسۆی چارەنوسی لەگەڵ ھەریمی کوردستانیشدا بەتایبەتی. جگە لەمەش، بە ھاوشێوەی بەغداد، کەم جار بەدەنگ ئەو پرۆژانەو چوو کە لەلایەن چەندین لایەنی ناوخوازی و دەرەکی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی کەرکوک، یان ناوچە جیناکۆکەکانیتر، پێشنیارکارون.

۳- ئەوەی پێویستە لەم کاتدا ھەردوولایەن (ھەریم و بەغداد) لێی تێبگەن ئەوەیە کە بالادەستبوونی تاکلایەنە و کاتی، زامنی چارەسەرکردنی ریشەیی کێشەکانی کەرکوک ناکات. لە ئەنجامیشدا پێداگری و کێرکێی بەردەوام لەسەر بالادەستی تاکلایەنە (جا بۆ ھەریم بێت یان بۆ بەغداد) جگە لە بەفیرۆدانێ درێزخایەنی تواناکی ھەردوولا ھیچ ئاکامیکی تری لێ ناکەوتیوە، ھەرکاتیکیش ئەم قەناعەتە لای ھەردوولا گەلەلەبوو ئەوا گەرانەوی جدی بۆ دانوستانی ھێورانە و چارەسەری ئاشتیانە رێگایەکی نزیک پەسندکراو دەبێت لایان. یەکیک لەو چارەسەرانی کە ئیستا لەلایەن زۆریک لە چاودێرانێ دۆخەکەو پێشنیارکاراوە بریتیە لە تیزی (ھوکمرانی ھاوبەش)، بەلام ئەم چارەسەرەش پێویستی بە لێکدانەو و شیکردنەوێ زۆر وورد و قوڵ ھەیە تا بتوانیت دەرھەقی چارەسەرکردنی زۆریک لە رەھەندەکانی کێشەکە بێت وەک: (چارەنوسی سیاسی کەرکوک، شیوازی ھوکمرانیکردنی کەرکوک، چۆنییەتی بەرپەرەن و دابەشکردنی داھاتی نەوت و سەرچاوە سروشتیەکانی تری کەرکوک).

۴- مەترسیەکانی دۆخی ئەمەنی کەرکوک بەردەوامە و نا ئارامییەکی زۆر و دلەراوکی ئەمەنی لە کەرکوک ھەیە، بە تاییەتی لەلایەن پێکھاتەکانی کوردیەو، بۆیەش فەرزکردنی دیفاکتۆی ئەمەنی یەکلایەن بە بێ متمانەیی ھاوبەشی ھەموو پێکھاتە بەرھەتییەکانی کەرکوک ناتوانیت سەرکەوتو بێت. لە رووی یاسایشەو، بەرپەرەندی کەرکوک و ناوچە جیناکۆکەکانی تر بەشێوەیەکی یەکلایەنە، ئاکتێکی نادەستوریە.

۵- روداوە ئەمەنیەکانی کەرکوک ئەو راستیەیان دەرخت کە دەستی حیزب لە ناو پێکھاتەکانی پێشمەرگە، دابەشبوونی سەربازی دروستکرد. بۆیەش فرە مەرجەیی سەربازی ھەمو پلانی سەربازیەکانی تێکدا، ئەمەش خواست لەسەر دروستکردنەو و رێکخستەوێ ھیزەکانی پێشمەرگە لە چوارچێوەی ھیزیکی نیشتمانی خاوەن بیروباویری سەربازیدا زیاتر دەکات.

۶- لەدەستدانی کەرکوک و ناوچە جیناکۆکەکانی تر دەرئەنجامی لێکدانەوێ ھەلەیی سەرکردایەتی سیاسی کورد بوو، نەک تەنھا بۆ توانا و ھیزی ناوخوازی و سەربازی ھەریمی کوردستان بەرامبەر بە رکا بەرەکانی کورد لە ناو عێراقدا، بەڵکو بە ھەلە خۆیندەوێ ھەمان ئەو سەرکردایەتیە بوو بۆ روانگە و ئامانج و نێگەرانی ھیزە ئیقلیمی و نۆدەو لەتێ کارێگەرەکانی وەک (ئێران و تورکیا و وولاتە یەگرتووەکانی ئەمریکا) بەرامبەر بە نیازەکانی کورد لە ئەنجامدانی ریفاراندۆمی سەربەخۆیی لە ھەریم و ناوچە جیناکۆکەکان.

۷- لەدەستدانی کەرکوک رەنگدانەوێ شکستی کوردبوو لە دوو لایەنی سەرەکیەو: (أ) بونیاتانی پەيوەندیەکانی دەرەو لەسەر بنەمای بەرژووەندی حیزبی و شەخسی نەبوونی خۆیندەوێکی بابەتیانە و قوول بۆ بەرژووەندی و نێگەرانیەکانی بەرامبەر و (ب) غیابی یەکریزی و کۆدەنگی سیاسی و کۆمەلایەتی لە ھەریم و شکست لە بەرنامەریژی لەسەر بنەمای نیشتمانی بۆ پتەوکردنی پێگەیی کورد لە کەرکوک و ناوچە جیناکۆکەکان.